

Сонько С.П.

НОВА ПАРАДИГМА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ДОСЛІДЖЕННІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Невизначеність шляхів подальшого розвитку України примушує досліджувати найзагальніші світові тенденції у формуванні так званої “постіндустріальної цивілізації”. Сучасна парадигма суспільної географії несправедливо відкидає головну проблему – взаємодії природи і суспільства на користь вирішення проблем постіндустріалізму. В той же час необхідність холістичного бачення цієї проблеми є підтвердженням тези про те, що географія – це на сьогодні єдина наука, здатна і зобов’язана методологічно обґрунтовувати подальшу “коеволюцію” природи і суспільства. Власне, цим визначається **актуальність** пропонованого дослідження **і зв’язок із важливими науковими та практичними завданнями**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Така позиція все частіше зустрічається в вітчизняних географічних роботах Г.І.Швебса, О.Г.Топчієва, В.М.Пашенка, В.І.Захарченка та в російських джерелах (Ю.Г.Липец, М.С.Мироненко та інших). Аналізуючи ці, та багато інших – екологічних, історичних, та робіт загальнонаукової спрямованості, **автор ставить перед собою задачу знайти шляхи до побудови сучасної парадигми суспільної географії, яка б відповідала інформаційно-просторово-часовій багатоаспектності географічного простору**.

Новизна пропонованого дослідження полягає в тому, що автором **вперше висувається нова інформаційно-просторово-часова парадигма**, яка кладеться в основу теорії суспільної географії. **Методологічне або загальнонаукове значення** пропонованого дослідження полягає в висуванні автором на підставі методологічних узагальнень в царині теорії суспільної географії історіософської концепції взаємодії природи і суспільства. Власне цим і визначається **невирішена раніше частина загальної проблеми взаємодії природи і суспільства, якій присвячується пропонована стаття**.

Вважаємо, що просторово-часова неузгодженість (“розведеність” в просторі-часі) планетарних техногенних структур з природними структурами є головною причиною виникнення і загострення екологічних проблем. З огляду на існуючий генеральний напрямок природокористування, **екологічні проблеми людської спільноти взаємопов’язані та взаємозалежні з використанням Людиною географічного простору**. Осягнення цієї

тези повинне намітити напрямок, в якому об'єктивно відбувається поступова зміна екологічної парадигми через зміну просторової парадигми.

Шлях до започаткування нової парадигми суспільної географії лежить у пошуках первинної одиниці географічного процесу (як головного предмету і об'єкту), яка дозволить коректно моделювати коеволюцію природи і суспільства. Результати попередніх досліджень дозволяють зробити висновок, що такою одиницею є агроєкосистема [13], яка разом з урбо- та інфраєкосистемами утворює *просторові соціо-природні системи*, інформаційно-просторово-часовий розвиток яких має ноосферний зміст. На відміну від цивілізаційного підходу до описання процесу ноосферогенезу пропонується екосистемний, який більш коректно описує феномен розвитку людства [1,3, 6].

Просторовий зміст, а, відтак, і розвиток соціо-природних систем уявляється у формуванні на будь-яких територіях, населених людьми, первинних ноосферних одиниць, які змістовно являють собою екосистеми. Саме звідси походить авторське припущення що до розгляду історіософії не в схемах циклічного, або полілінійного процесу, а такого, що відповідає поступово-еволюційному розвитку в категоріях *парадигми природничої історії*.

В географічних науках останніми роками в межах просторово-часової парадигми все частіше відбувається усвідомлення категорії часу, яка відрізняє її від класичної просторової (Канта-Ріттера-Геттнера) переходом від опису "морфології" географічних об'єктів систем до їх "фізіології", від дослідження просторових форм і територіальних структур до їх функціонування [18]. В нашому випадку розглядається процес взаємодії природи і суспільства (рух) в планетарному просторі-часі. Він уявляється у вигляді двох головних своїх складових – природи і суспільства [15]. Разом вони активно заповнюють географічний простір починаючи з неоліту, що поступово призводить до його ущільнення.[5,11].

Проте, згідно з поняттям універсального часу в межах релятивної концепції [7], кількість простору і часу повинна залишатись незмінною для певної системи відліку. Найскоріше, для планетарного географічного простору існує свій локальний час, протягом якого спочатку утворюються тверді, рідкі та газоподібні субстрати, потім вони починають видозмінюватись біосферою і, нарешті, активна участь людини в біосферних процесах (неоліт) "включає" механізм формування ноосфери, який "працює" і посьогоді. Логічним продовженням тривалості локального часу найскоріше буде наступний крок – вихід розумного життя в позаземний простір і створення штучних екосистем (космоєкосистем) на джерелах енергії, незалежних від телуричних сил.

Розглядаючи процес ноосферогенезу на нашій планеті як той, що формується в певній системі відліку, доходимо висновку, що ущільнення географічного простору повинне компенсуватись реальним часом, про що вже написані окремі географічні [6,11] та філософські [4,12] роботи. Для такої компенсації людина створює “пастки для часу” начебто відкладаючи його “на потім” [12,16]. Зокрема, швидко подоланий нами географічний простір завдяки новітнім засобам комунікації – це чергова хитро зроблена пастка для часу. Вважаючи, що людство взяло у *природи в борг час*, на який воно її випереджає в процесі коеволюції, логічним буде знаходження тих сегментів часу, які “взято у борг” і які повинні бути “законсервовані” в “пастках” у певних ділянках простору. В ранніх публікаціях автор дослідив такі сегменти як розбіжні площі між природними і економічними межами агроєкосистем [13,14,15,16,17].

Отже, попередньо можна зробити висновок, що *головна причина виникнення екологічної проблеми криється в різних швидкостях розвитку природи і суспільства*. Результат же цієї різниці, згідно з релятивною концепцією часу, обов’язково “відкладається” у географічному просторі переважно антропогенними структурами. Для конструктивного вирішення “глобальної екологічної проблеми” необхідно знайти такі ділянки простору, в яких відбита різниця швидкостей природи і суспільства і надалі поступово їх зменшуючи привести у оптимальні співвідношення. Власне, це твердження наповнює глибинним онтологічним змістом відомі вже в географічних дослідженнях моделі оптимізації географічного простору (В.Кристалер, Б.Родоман, О.Топчієв).

Уявлення про сучасну парадигму суспільної географії повинне включати в неї і третій напрямок – інформаційний - перетворюючи цю парадигму в *інформаційно-просторово-часову*, яка поки що лише формується і, за нашим глибоким переконанням, повинна прийти на зміну існуючій просторово-часовій. При цьому варто зауважити, що її сприйняття географічним загалом поки що неоднозначне. Причиною цього є невизначеність її *головних ознак*, якими, на нашу думку, повинні стати:

- генетична єдність простору, часу та інформації в тлумаченні, описанні та моделюванні географічного процесу;
- рівноправна участь простору часу та інформації в онтологічному змісті інформаційно-просторово-часової парадигми, що передбачає таке ж рівноправне “включення” їх географами та філософами у відповідні типи моделей, класифікацій та типологій;
- постійна (в річищі головних законів збереження) кількість інформації, простору і часу на теренах розвитку географічного процесу у всій ойкумені;
- тісний причинно-наслідковий зв’язок якісної структурованості інформації, часу і простору з рівнем планетарної ентропії;

- наявність інваріанту інформації, простору і часу, узгодженого з логікою процесу ноосферогенезу;
- наближеність розробки ідеальних моделей використання простору до розрахунків світових констант;
- можливість виведення еквівалентних взаємозамінних одиниць виміру інформації простору і часу.

Подібно до пасток для часу людина створює й “пастки для інформації”, свідченням чого є феномен “розповзання” єдиного генофонду культурних рослин за активної участі Людини (М.Вавілов). Штучне “розпилення” генної інформації в просторі (дисперсіалізація) і її поступова якісна видозміна за допомогою так званої генної інженерії (деструктуризація) порівняно з її інваріантним станом “єдиного банку” проходять одночасно. Таким чином, подібно до відбиття “вкраденого”, або взятого Людиною “в борг” часу, такий відбиток у географічному просторі повинна отримати і інформація. “Реакцією” Природи на спотворення Людиною генетичної інформації є зменшення стійкості виду *Homo Sapiens* до зовнішніх мікробіологічних збурень – чума, холера, іспанка, СНІД, лихоманка Ебола, сучасна нетипова пневмонія, курячий грип... і цей перелік можна буде скоро продовжити.

В зв’язку з цим доцільним буде пригадати вислів В.І.Вернадського про те, що людська думка є матеріальним явищем. Отже, все те, що оточує нас, складні природно-техногенні субстрати, створені 30 мільярдами особин *homo-sapiens*, які прожили своє життя, або живуть сьогодні, є інформаційним продовженням людської думки, втіленим у науках і культурі, спорудах і верстатах, автомобілях і комп’ютерах, а ще в змінених природних екосистемах, перепланованих потоках речовини і енергії, “загнаних” Людиною в пастки для часу, простору і інформації.

Стосовно історіософських аспектів бачення людського розвитку, то головний підхід, що має бути покладений в його основу – екосистемний: доісторична доба розвитку біосфери (до появи людини як виду) - природні екосистеми; з них поступово “виходять” збиральницькі екосистеми – далі з них землеробсько-скотарські або агроєкосистеми; ще далі – урбоекосистеми.

Відтак, автор особисто схиляється до осмислення еволюційного процесу в категоріях і поняттях парадигми *природничої історії*, яка була закладена в працях Канта, Лайєля, Дарвіна, Ріттера (та інших) і продовжена В.І.Вернадським. Логічно вплітаючи теоретичні ознаки *інформаційно-просторово-часової парадигми суспільної географії*, викладеної вище, в парадигму *природничої історії*, необхідно окреслити її головні риси:

- Розвиток нашої планети є похідним від енерго-інформаційних процесів Космосу. Життя існувало у Всесвіті завжди (теорія стаціонарного стану) і час від часу знаходить прояв на різних планетах.
- На якийсь момент на нашій планеті була фіксована кількість речовини і енергії. Надалі як за участю планетарно-космічних процесів, так і популяцій живої речовини здійснюється трансформація матерії шляхом її перерозподілу у планетарному просторі. Найінтенсивніше такий перерозподіл здійснює людська популяція.
- Завдяки вживанню “додаткових енергетичних засобів” закон екологічного порядку змінено людиною, оскільки заповнення екологічного простору (в граничному розумінні – екосистеми планети) йде в напрямку його структуризації, непридатний для природних екосистем (інфра-, агро- та урбоекосистеми [16]).
- Людська популяція в термінах біології має свій ареал помешкання (екологічну нішу - агроєкосистему), який історично простежується як у просторі так і у часі. На певному етапі розвитку (неоліт) структура агроєкосистем інформаційно “ускладнюється”, що призводить до подальшого виділення з них урбоекосистем з набагато спрощеними штучними речовинно-енерго-інформаційними зв’язками, але з набагато більшою здатністю до ретрансляції земної речовини у інформацію. Згідно з В.А.Ніколаєвим та О.П.Ковальовим [3,8] порушується природна асиметричність “агропростору” у бік надання йому більш симетричних форм (урбоекосистеми).
- Головною метою історично-еволюційного процесу треба вважати не досягнення “цивілізованості”, а певний рівень речовинно-енергетично-інформаційного перетворення географічної оболонки до межі, з якої активне життя покидає планету. Починаючи з “осьового часу” таке активне перетворення здійснює людська популяція. В попередніх авторських публікаціях таке прагнення співзвучне з розширенням популяцією “Homo Sapiens” ареалу помешкання [16,17]. Первинною одиницею осмислення еволюційного процесу краще вважати не “цивілізацію”, а агроєкосистему, як об’єктивну, здатну до розвитку просторово-часову форму планетарного (екологічно-ноосферного) буття людини, що неодмінно утворюється в процесі ноосферогенезу. Відтак, розгляд еволюційного розвитку біосфери в термінах екосистемології [1], а не цивілізаційного процесу є більш коректним.
- Еволюційна доля людства – ретрансляція речовинно-енерго-інформаційних потоків нашої планети у Космос, освоєння якого людством є історично передумовленим. Вся система ретрансляції має свою історію і заклалась тоді, коли людство як вид почало активно витіснити інші види з їхніх екотопів. При цьому головною відмінністю

створюваних Людиною просторових форм територіальної організації було і є прагнення до симетрії та самоподібності (фрактали) [8].

- “Перепланування” земної поверхні видом *Homo Sapiens* поступово призвело до певної її структуризації. Еволюція цієї системи описується формуванням трьох форм територіальної структури - ареальних осередкових і комунікативних. Найстаріші з них і найстабільніші щодо стійкості розвитку – комунікативні елементи, або *інфраекосистеми* (від “інфраструктура”), які саме і забезпечують матеріальну основу інформатизації, утворюючи різноманітні комунікаційні структури [16]. Початок їхнього розвитку був пов’язаний з певними “лініями руху” окремих первісних спільнот з метою збиральництва і поступово вилився в сучасні транспортні та комунікаційні засоби.
- *Агроекосистема* – друга за послідовністю розвитку форма територіальної структури, яка структурує земну поверхню у вигляді докорінно перетвореної площі із переспрямованими людиною інформаційно-енерго-речовинними потоками. Агроекосистеми є головними (з екологічних позицій) просторовими формами таких ретрансляторів (які існують і по сьогодні), з яких в процесі їхнього розвитку на певному етапі надмірного накопичення інформації просторово виділяються (наче плоди від стебел) *урбоекосистеми*, які вже виконують якісно нову роль косних акумуляторів та енерго-речовинно-інформаційних ретрансляторів безпосередньо до Космосу.
- Еволюція агроекосистем у географічному просторі бере початок від розтікання генофонду культурних рослин по всій поверхні планети Земля (М.Вавілов). Отже, в агроекосистемах закладена “пам’ять” колишньої структурно- і інформаційно-незміненої біосфери. Така “пам’ять” на рівні агроекосистем забезпечує саморегуляцію “екосистеми людини” завдяки як прямому регулюванню чисельності людської популяції (хвороби, війни), так і опосередненому впливу на планетарні просторові структури (регуляція певного співвідношення між площею поселень і сільськогосподарських угідь) зокрема завдяки збереженню пропорцій між територіями з “натуралізованим” і “товарним” господарством (1,6 – “золотий стандарт” [8]). Суспільним проявом процесу саморегуляції є тероризм, загальний просторовий напрямок якого описується збройною відповіддю так званих “третіх”, “нецивілізованих” країн на ресурсну, просторову та інформаційну експансію “розвинутих” країн з західним (європейським) типом цивілізації (Нью-Йорк, Балі, Москва, Ізраїль та ін.). При цьому насильне “регулювання” таких співвідношень лише загострює суспільні відносини (сучасний Ірак).
- Осередкові елементи, або *урбоекосистеми* – найвищий прояв інформаційної суті людського розвитку. Саме вони є генераторами, накопичувачами, трансформаторами,

відтворювачами різноманітної та різноспрямованої інформації, яка сьогодні визначає не лише напрямки людського розвитку, а й розвитку всієї планети [16].

- Розвиток життя на планеті Земля в напрямку інформатизації породжує так звану екологічну проблему, яка спричинена *непропорційністю просторових сполучень і розірваністю в історичному часі* окремих форм територіальних структур та їх поєднань. З суто географічних позицій, на початку виокремлення урбоєкосистем головне їхнє “інформаційне навантаження” полягало в забезпеченні більш глибокої структуризації географічного простору завдяки інтенсивним обмінним процесам з агроєкосистемами, що їх породили, та з іншими урбоєкосистемами (хілтерланди в сучасному розумінні). “Центральні місця” (за В.Кристалером), формовані урбоєкосистемами ніколи не виконували обслуговуючих функцій. Єдине, на що був спрямований їхній вплив це перерозподіл географічного простору на свою користь. В наш час цей вплив призвів до узурпації вже “світовими містами” більшості інформаційно-інфраструктурних функцій [19].
- Початок докорінної структуризації географічного простору історично збігається з “осьовим часом”. Саме тоді урбоєкосистеми почали активно виконувати сучасні функції генераторів, накопичувачів, трансформаторів, відтворювачів різноманітної та різноспрямованої інформації [9]. Сучасне “інформаційне навантаження” урбоєкосистем полягає в зосередженні і концентрації інформаційних потоків в певних точках земної поверхні (світові міста) для утворення суцільного глобального інформаційного поля, яке неначе “відриває” від денної поверхні Землі всі просторові відносини, переводячи їх в “віртуальний, космополітичний, суперпроникливий гіперпростір” (Рогачев,1999). Прямим наслідком цієї тенденції є докорінна зміна головного напрямку просторової організації господарства шляхом зменшення ролі ресурсно-просторових компонентів і збільшення інформаційно-віртуальних (Сонько,2003).
- Косна або нежива речовина в процесі еволюції людської популяції (ноосферогенезу) стала головним акумулятором та передавальною ланкою між природними та “напівприродними” екосистемами (агроєкосистемами). Саме в ній (споруди, механізми, комп'ютери) накопичується інформація про попередні якісні стани людської популяції. Таким чином, “антропогенізація” нашої планети пов'язана передовсім зі зміною провідного “носія” інформації – якщо в живій природі такими носіями є переважно живі організми а акумуляторами напівживі речовини (грунти), то в антропосфері косні техносферні елементи та їх поєднання виконують роль акумуляторів, а транспортні та комунікаційні канали (інфраєкосистеми) – роль носіїв;

- Ієрархія та еволюція “ретрансляторів” частково описується еволюцією зміни ЕГП окремих міст (М.Баранський) та “цивілізаційною” видозміною окремих місцевостей (А.Тойнбі, Л.Гумільов). В сучасному розумінні така еволюція сприймається в термінах “урбанізація”, “глобалізація”.

Виходячи з наведених ознак парадигми природничої історії в її історіософському значенні, необхідно зробити **головні висновки**, які, на нашу думку як *вихідні теоретичні положення мають бути покладені в основу сучасної інформаційно-просторово-часової парадигми суспільної географії*:

- “Цивілізація” та “цивілізаційний процес” – це те, що хочуть бачити дослідники, переконані в безперечній першості людства у освоєнні ресурсів планети Земля. При цьому розвиток культури (в тому числі і технічної) та релігії висувається ними як головний аргумент на користь такої першості. Зокрема, в основу виділення “осьового часу” покладені саме докорінні трансформації в культурно-релігійній сфері людського розвитку (Тойнбі, 1995; Павленко, 2000). При цьому “розірваність в часі” різних за станом “цивілізованості” країн традиційні історіософські концепції не пояснюють, оскільки, етноси, що мешкають в них, до “цивілізованості” не прагнуть, підкоряючись життєвому укладу, який існував тисячоліттями (Ірак, Афганістан, Туркменістан та ін.).

- “Цивілізованість” перед нашими очима зазнає краху як нетолерантна по відношенню до наявного буття форма існування людства. Антропоцентризм, закладений в зміст цього терміну, набуває сучасних форм шовінізму та расової сегрегації і дає підставу окремі етноси та навіть цілі країни з позицій “цивілізованості” автоматично відносити до “цивілізованих” та “нецивілізованих”, “розвинутих” та “недостатньо розвинутих”. Саме тому в суспільній думці (і в дійсності!) виникають супердержави, які беруть на себе функцію підводити інші “нецивілізовані” країни ближче до “цивілізованості” (можливо й шляхом військового примусу). Проте, біосферна роль австралійських аборигенів, або “примітивних” натуралізованих суспільств Південної Азії набагато позитивніша ніж супердержав. І ще далі - виникає бажання розрізняти “вищих тварин” та “нижчих”. Проте, роль цих “нижчих тварин” у підтримці стійкості біосфери (редуценти) набагато позитивніша ніж “вищих” в тому числі і виду *Homo Sapiens*.

- Так звана “глобальна екологічна проблема” є результатом просторової неузгодженості територіальних поєднань різних за типом ретрансляторів – інфраекосистем, агроекосистем, урбоекосистем. Звідси досить логічно і онтологічне обумовлено сприймається пошук оптимальних моделей територіальної організації суспільства (Кристалер, Ізард, Льош, Родоман, Топчієв та ін.).

- Вища “інформатизованість” передбачатиме на якомусь етапі перенасиченість (ущільнення) географічного простору різноманітними поєднаннями “ретрансляторів”, що призведе до якісно нових зрушень у просторовому бутті людства. Найскоріше, такі зрушення призведуть до визначення двох головних напрямків зниження інформаційного ущільнення. Перший напрямок – екстенсивний – штучне відтягування критичної межі ущільнення завдяки розробці оптимізаційних моделей географічного простору (Кристалер, Ізард, Родоман, Топчієв); Другий напрямок – інтенсивний – поступове формування штучних екосистем в позаземному просторі.

- Впроваджуючи екстенсивний (більш реалістичний і екологічно-толерантний) шлях подальшого розвитку треба керуватись *принципом граничної достатності*, згідно з яким оптимізація географічного простору людиною повинна відбуватись в напрямку ротації окремих груп елементів територіальної структури та їх функцій (Сонько, 2003). Зокрема, поступове свідоме перетворення урбоєкосистем в агроєкосистеми і навпаки (О.Чаянов) при збереженні зв’язуючої функції інфраєкосистем.

- Протягом еволюційного розвитку людства на планеті Земля відбулися значні просторові трансформації її поверхні. Сучасний етап цих трансформацій описується складними інформаційними процесами, які в свою чергу спричиняють відповідні енерго-речовинні потоки. Так, сучасна “глобалізація” виробництва і суспільного життя здійснюється під гаслами цивілізаційного процесу, який наче б то в змозі вивести “нерозвинуті” країни до кращої долі. В той же час за допомогою системи ретрансляторів відбувається просторовий перерозподіл різноманітних ресурсів на користь розвинутих країн за рахунок опосередненого впливу на ресурсний потенціал планети [13,16].

- Функція урбоєкосистем - перерозподіляти (структурувати) земний простір завдяки інформаційній експансії підтверджується саме “зламними” моментами історії. Інформаційні потоки, що йдуть з урбоєкосистем безпосередньо впливають на хід світової історії. Іншою мовою, історія цивілізації (з позицій К.Ясперса та А.Тойнбі) – це історія урбанізації [10]. Отже, “цивілізаційний процес” це певний період (якісно новий етап) набагато довготривалішого процесу, який йшов і до “осьового часу” і в основу якого покладено інформаційні процеси Всесвіту, що знайшли втілення у зародженні біосфери, її подальшому ускладненні, докорінній її трансформації видом *Homo Sapiens* завдяки просторовому переплануванню потоків речовини і енергії і подальшим виходом за межі земної біосфери у Космос. Таким чином, в царині еволюції біосфери лежить не цивілізаційний процес, в якому людина займає провідну роль, а поступове інформаційне ускладнення (ущільнення) географічного (земного) простору, в якому людина відіграє більш активну роль ніж інші види.

- Теорія біосфери-ноосфери Вернадського – намагання знайти місце Людини в усьому процесі інформаційного ускладнення з позицій вирішення генеральної проблеми - має своїх попередників і продовжувачів. Власне, вона належить (на думку автора) до так званих граничних ідеальних моделей, які окреслюють орієнтири розвитку будь-яких процесів і явищ. Буквально, теорія біосфери-ноосфери Вернадського – це гранична ідеальна модель розвитку біосфери, у випадку коли Людство “порозумнішає”. Попередники Вернадського у просторових науках розробляли вужчі за предметною областю моделі (І.Тюнен, А.Вебер, В.Кристалер). Розробка таких моделей споріднює названі дослідження із знаходженням світових констант (абсолютний нуль, прискорення вільного падіння, швидкість світла та ін.), але в нашому випадку ці константи – просторові. Послідовники В.Вернадського серед географів – Б.Родоман (модель поляризованого ландшафту), О.Топчієв (теоретична модель раціональної територіальної організації населення і господарства).

- Розробка ідеальних моделей просторової організації може мати продовження в пошуку просторових еквівалентів часу, енергії, інформації виходячи навіть з наявних законів збереження. Виходячи з припущення, що кількість планетарного простору є постійною (інваріант), можливий пошук надлишкових або від’ємних сегментів (кластерів) простору, які виникають в процесі ноосферогенезу в результаті утворення “пасток для часу” та “пасток для інформації”(Сонько,2003). Таким чином, відкривається можливість розрахунку відповідних коефіцієнтів “перевищення” інваріанту за рахунок виходу за його межі. Найскоріше, найвищий коефіцієнт витрат простору (просторової ентропії) будуть мати розвинені країни, які найактивніше його структурують [13,16,17].

- Система духовно-етичних цінностей людства повинна ґрунтуватись на принципах додержання біосферних інтересів, для чого необхідне глибоке розуміння свого місця (людства), а отже і участі у біосферних процесах. Натомість, людство не повинне себе відмежовувати рамками “глобалістських”, “постіндустріальних”, “цивілізаційних” концепцій від процесів, що відбуваються в біосфері з плином її еволюційного розвитку.

- При розробці програм розвитку на національних рівнях обов’язково треба враховувати загально-планетрані тенденції структуризації географічного простору з подальшим “пошуком” свого місця в цьому процесі.

Більш загальні практичні висновки з викладеного бачення сучасної інформаційно-просторово-часової парадигми суспільної географії пов’язані з головними перспективами “входження” України у “постіндустріальне суспільство” з відповідною об’єктивною інтерпретацією регіональних процесів:

- Екосистема людини пройшла складну еволюцію від агроєкосистем через урбоекосистеми до інфраєкосистем, які сьогодні поступово формуються на основі зростаючого виробництва, накопичення, відтворення і ретрансляції інформації. Подальший “цивілізаційний” розвиток в такому напрямку обов’язково виведе людство на два різні шляхи – перший - пасіонарний пов’язаний з формуванням регіонів дуже відмінних від природної просторової динаміки і який закінчиться формуванням “космоєкосистем”; другий, притаманний традиційним суспільствам і той, в якому найбільше відбиті об’єктивні процеси регіоналізації [3,17].
- В ідеальному випадку на будь-якій поверхні (і земній в тому числі) під впливом гармонічних канонів природи [8] формуються правильні за співвідношенням центру і периферії фігури (бенарівські комірки). Початок їхнього формування на нашій планеті збігається з неолітом, коли людство почало завдяки своїй пасіонарній активності переструктуровувати географічний простір. Розмір та ієрархія таких фігур згідно теорії фрактальних множин впливають на формування самоподібних підпорядкованих систем “центральных місць”. Саме такі системи формують просторовий інваріант всіх регіональних процесів.
- Система центральных місць з плином перетворення географічної оболонки людиною на початкових етапах ноосферогенезу формувалась під впливом фізичної ваги (в сенсі тяжіння), сучасний же її стан характеризується переважанням інформаційної складової, а, відтак, збільшенням загальнопланетарної ентропії, наслідком чого вже сьогодні є техногенні катастрофи, епідемії хвороб, тероризм.
- Протиборство двох суттєво різних складових формування мереж центральных місць – “вагової” і “інформаційної” на тлі зростаючого інформаційного впливу світових міст може привести в Україні до “випадання” із загального процесу формування центральных місць проміжних ланок, які відповідають “ $K=4$ ” та “ $K=7$ ”. Це неодмінно відіб’ється на пониженні рангу сучасних районних центрів України і, як результат – до поступового занепаду сільської місцевості. Упередити вказану тенденцію можливо шляхом державної підтримки розвитку мережі “ $K=3$ ”, або укрупнення адміністративних районів на принципах, розглянутих в ранішніх авторських публікаціях [16,17].
- Межі “адміністративних областей”, “адміністративних районів”, “економічних районів”, “економічних регіонів” не мають ніякого відношення до об’єктивного механізму регіональних процесів. Будь-який адміністративно-територіальний поділ території вступає у протиріччя і стає ворожим існуючому інваріанту. Саме тому пошук

інваріантних просторових одиниць та іманентних їм регіонів є сьогодні головною задачею географів.

- На сьогодні відносно точно можна виділити два ієрархічних рівні інваріанту регіональних процесів. Перший – мікро- (або локальний) – відповідає просторовій динаміці агроєкосистем, описаній автором раніше [14,15,16,17] і що приблизно відповідає рівню низового адміністративного району; другий мезорівень, що приблизно відповідає адміністративній області і описаний О.Ковальовим [3]. Третій – найменш розроблений і найбільш популярний у розробці за старими принципами – макрорівень - вимагає подальшої розробки на основі принципів, закладених у двох попередніх.

Теорія постіндустріалізму, та ейфорія нею спричинена, наробила багато шкоди у свідомості більшості вітчизняних науковців. В їхніх роздумах промислово-інноваційний розвиток початково приймається за панацею і у наявних прогнозах українського постіндустріалізму штучно привноситься у вже відомі на заході (але якісно відмінні для України) схеми і тенденції. В таких дослідженнях зовсім не враховуються загальносвітові тенденції перепланування земної поверхні і негативні наслідки таких тенденцій. Найскоріше, Україні вже відведена роль якщо не “аграрно-сировинного придатку” (що підтверджується наявною структурою імпорту-експорту), то досить місткого споживацького ринку для просування неякісної (переважно контрабандної) західної продукції.

В зв'язку з цим вважаємо за доцільне розробку реалістичної вітчизняної концепції майбутнього розвитку України, полишеної “постіндустріалістських”, “цивілізаційних”, та інших модних штампів згідно з положеннями нової інформаційно-просторово-часової парадигми, розглянутими в даній статті.

Література:

1. *Голубець М.А.* Екосистемологія.- Львів:Поллі,2000.- 254 с.
2. *Захарченко В.І.* Типи промислових територіальних систем // Укр.геог.журнал. — 2002.- № 4.-С.43-44.
3. *Ковальов О.П.* Регіональний розвиток: погляд на сто років вперед.//Регіональні перспективи.-№7-9.-С.13-29.
4. *Люббе Г.* В ногу со временем. О сокращении нашего пребывания в настоящем.//Вопросы философии.- 1994.-№4.-С.94-113.
5. *Мироненко Н.С., Сорокин М.Ю.* Факторы сжатия географического пространства.//География.- 2001.- №48.- <http://geo.1september.ru>.
6. *Моисеев Н. Н.* Современный антропогенез: цивилизационные разломы. Эколого-политологический анализ.//Вопросы философии.— 1995.— №1.— С. 3-30.//Официальный сайт института философии РАН.- <http://www.philosophy.ru//Antropology and Cultural Studies.htm>.
7. *Мороз С.А.* Історія біосфери Землі.-К.:Заповіт,1996.-с357 - 360.
8. *Николаев В.А.* Гармонические каноны природы.//Вестн.Моск.ун-та.Сер.5 География.2002.№2.- С.3-10.
9. *Павленко Ю.* Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. К.:Либідь,2000.-358 с.
10. *Перцик Е.Н.* Города мира. География мировой урбанистики.- М:Междунар. отношения,1999. —467 с.
11. *Рогачев С.В.* Закон сохранения географического пространства, или быстро хорошо не бывает.//География.-2002.-№10.- <http://geo.1september.ru>.
12. *Секацкий А.* Ловушки для времени.//www.bibl.ru.

- 13. Сонько С.П.** Географічна інтерпретація доповідей Римському клубу.//Укр.геог.журнал. — 2003.- № 1.- С.55-62.
- 14. Сонько С.П.** Екологічна проблематика з позицій хорології.//Україна та глобальні процеси: географічний вимір. Київ-Луцьк.-2000.-С.187-191.
- 15. Сонько С.П.** Ноосферна динаміка просторових соціально-економічних систем.//Ландшафти і учасність. Київ-Вінниця,Гіпаніс.-2000.- С.34-38.
- 16. Сонько С.П.** Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. Монографія К.:Ніка Центр,2003 - 287 с.
- 17. Сонько С.П.** Регіоналізація, прикордонні конфлікти та майбутні шляхи розвитку природи і суспільства.// Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию. Сборник научных трудов.- Киев, «Академперіодика», 2003.- С.179-182.
- 18. Топчієв О.Г.** Основи суспільної географії.- Одеса:Астропринт,2001.- 560 с.
- 19. Яценко Б.** Світові міста.// Географія та основи економіки в школі.-№1,2003.- С.41-42.

*Криворізький економічний інститут Київського національного економічного
університету*
